

**Міністерство транспорту та зв'язку України
Державний департамент з питань зв'язку та інформатизації
Одеська національна академія зв'язку ім.О.С.Попова**

Кафедра політології

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
З КУРСУ „ПОЛІТОЛОГІЯ”**

Одеса -2007

Методичні рекомендації розроблені к.пед.н. Камінським Б.Т.

Методичні рекомендації розглянуто і схвалено на засіданні кафедри
Протокол № 1 від 29 серпня 2007 р.

Зав. кафедрою

А.О. Сіленко

Методичні рекомендації розглянуто і схвалено Вченою радою ННІПС

Протокол №1 від 21 вересня 2007 р.

Директор ННІПС

А.О. Сіленко

МЕТА І ЗАВДАННЯ ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Політологія як наука та навчальна дисципліна існує досить давно. Це один з найважливіших здобутків людського розуму, без якого неможливе існування суспільства. У сучасному розумінні – це науковий орієнтир, за допомогою якого моделюється, прогнозується і організується політичне життя держави і суспільства.

Нині в Україні політологія – одна з провідних дисциплін у системі гуманітарної освіти. Вона зайняла чільне місце в системі підготовки висококваліфікованих спеціалістів для всіх сфер суспільного життя.

Основними принципами викладання та вивчення політології є фундаментальність, системність, єдність логічного та історичного, національного й загальнолюдського, суспільного та особистісного, теорії й практики, навчання і виховання.

Пропонована робоча програма відображає досягнення світового та вітчизняного гуманітарного знання в усьому його багатстві і різноманітності наукових спрямувань, охоплює основну проблематику сучасної політичної науки, зокрема предмет і метод політології, розвиток політики як суспільного явища, історію політичної думки, проблеми функціонування політичного життя, утвердження громадянського суспільства і демократії, функціонування політичної системи та її інститутів, питання політичної свідомості і політичної культури, проблеми світового політичного процесу і міжнародних відносин, напрямки і способи політичного прогнозування. .

Після вивчення курсу «Політологія» студенти повинні:

знати об'єкт, предмет і метод політичної науки взагалі та української зокрема, чітко оперувати і володіти її понятійно-категоріальним апаратом;

орієнтуватися в основних світових політичних школах, концепціях і напрямках, знати і вміти давати характеристику вченням про політику;

мати уявлення про сутність політичного життя, політичних відносин і процесів, про суб'єкт і об'єкт політики; знати права людини і громадянина, суть і значення політичних систем і режимів у житті держави та суспільства;

вміти визначати теоретичні, духовні, прикладні та інструментальні компоненти політичного знання, їх роль і функції в підготовці політичних рішень, у забезпеченні особистого внеску до суспільно-політичного життя;

розуміти сенс і основні напрями розвитку світового політичного процесу, мати уявлення про геополітичну обстановку, місце, роль і статус України в сучасному політичному світі;

володіти навичками політичної культури, вміти застосувати політичні знання в своїй професійній і громадській діяльності.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ

Оволодіння політичною наукою ґрунтується на тісному взаємозв'язку з іншими навчальними предметами, зокрема з такими базовими, як філософія, соціологія, історія України, економічна теорія та ін.

Структура дисципліни

Змістовий модуль	Лекції (год.)	Заняття		Самостійна робота (у тому числі ІНДЗ)	Індиві- дуальна робота
		прак- тичні	лабора- торні		
Політологія (3 кредити; 108 год.)					
1. Політологія як наука і навчальна дисципліна	2	2		8	
2. Політична влада	2	2		8	
3. Політична система суспільства	2	2		8	
4. Держава як інститут політичної системи	2	2		8	
5. Політичні режими	2	2		8	
6. Політичні партії та виборчі системи	2	2		8	
7. Політична еліта і політичне лідерство	2	2		8	
8. Політична ідеологія і культура	2	2		8	
9. Політичний розвиток	2	2		8	
Разом	18	18		72	

ЗМІСТ ТЕМ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ КУРСУ

Тема 1. Політологія як наука і навчальна дисципліна

1. Політика як суспільне явище. Місце і роль політики в системі суспільних відносин.
2. Об'єкт і предмет політології.
3. Основні категорії, методи і функції політології.
4. Місце політології в системі наук про суспільство.

Теми рефератів

1. Макс Вебер про політику як покликання і професію.
2. Взаємодія політики і економіки.
3. Історичні передумови появи українського державознавства.

Завдання для самостійної роботи

- Складіть схему: Політологія як наука і як навчальна дисципліна.
- Які з функцій політології є найбільш важливими для сучасного українського суспільства і чому?
- Виберіть та проаналізуйте різноманітні визначення політики та політології. Яке з них, на ваш погляд, найбільш вдале. Аргументуйте свій вибір.

Методичні рекомендації

Готуючись до першого питання, студент має усвідомити, що політична наука тісно пов'язана з політикою, витікає з неї, так чи інакше аналізує різні аспекти політичного життя. Термін „політика” походить від давньогрецького *polis* (місто-держава) та його похідних *politike* (мистецтво управління державою), *politeia* (конституція). Ці поняття вказують на державу як на одну з центральних категорій політики, а точніше – політичної науки, і як такі вони беруть свій початок від Платона та Аристотеля, які політику тісно пов'язували з державою. Студент має усвідомити, що політика виступає як визначне культурно-історичне явище.

Розгляд другого питання необхідно розпочати з того, що об'єктом політології виступає політичне життя суспільства, його прояви, тенденції і закономірності.

Аналізуючи категорії політології студенту насамперед слід уявити сутність таких категорій: політична влада, держава, політичні відносини, політична система, політичні інтереси, політична свідомість, політична культура, політична боротьба, політичне управління.

При вивченні четвертого питання студент має з'ясувати, що політична наука розвивається в тісній взаємодії з іншими соціальними науками –

філософією, соціологією, історією, правом. Останні об'єднує загальний об'єкт дослідження – політичне життя суспільства в усій багатоманітності його конкретних проявів.

Література

- Вебер М. Политика как призвание и профессия. Избр. произв. – М., 1990.
- Коваленко А. Українська політологія: проблеми та труднощі періоду становлення // Сучасність. – 1994. – № 1.
- Лазоренко С.В., Лазоренко О.О. Теорія політології. – К., 1996. – С. 8-24.
- Основи політології: Навч. посіб. / Кер. авт. кол. Ф.М. Кирилюк. – К., 1995. – С. 5-13, 14-20.
- Політологічний енциклопедичний словник. 2-е вид. – К., 2004.
- Політологія. Навчально-методичний комплекс: Підручник. – К., 2004.
- Політологія у запитаннях та відповідях: Навч. посіб. / За заг. ред. К.М. Лемківського. – К., 2003. – С. 7-14.
- Політологія. Підручник / За заг. ред. І.С. Дзюбка, К.М. Левківського. 2-е вид. – К., 2001. – С. 8-36.
- Політологія. Підручник / За заг. ред. проф. Кремень В.Г., проф. Горлача М.Т. – Харків, 2001. – С. 9-26.
- Політологія. Підручник / За наук. ред. А. Колодій. 2-е вид., перероб. та доп. – К., 2003.
- Потульницький В.А. Теорія української політології. – К., 1993. – С. 17-20, 56-60, 82-85.
- Рябов С.Г., Томенко В.М. Основи теорії політики. – К., 1996. – Розд. I, II.
- Швидак О.М. Політологія. Практикум: Навч. посібник. – К., 2001. – С. 8-23.
- Шляхтун П.П. Політологія (Теорія та історія політичної науки): Підручник. – К., 2002 – С. 8-32.

Тема 2. Політична влада

1. Влада як соціальний феномен. Ресурси влади. Класифікація влади.
2. Сутність політичної влади, її структура і функції.

Теми рефератів

1. Проблеми демократизації влади в Україні на сучасному етапі.
2. Природа тоталітарної влади
3. Категорії влади і волі у працях Ф. Ніцше та М. Вебера.

Завдання для самостійної роботи

– Спираючись на програмні документи кількох різних політичних партій в Україні, проаналізуйте їхнє розуміння мети, форм і змісту політичної влади в Україні?

– Складіть схему за такими параметрами: влада державна і влада політична, спільне і відмінне.

– Назвіть і коротко охарактеризуйте основні риси політичної, державної влади в умовах тоталітаризму?

Методичні рекомендації

При підготовці до семінарського заняття студенти повинні опрацювати та законспектувати основний теоретичний матеріал до даної теми, що включає розкриття таких питань: сутність політичної влади, її структура, функції, ресурси, проблеми її легітимності.

У власні політологічні словники потрібно занести визначення запропонованих понять, ключовими серед яких є політична влада, державна влада, принципи влади, інституціоналізація влади.

При підготовці рефератів необхідно використати матеріал поданої нижче літератури, що містить у собі підручники, наукові статті та монографії, науково-пізнавальні твори.

Література

- Амелин В.Н. Власть как общественное явление // Социал.-полит. науки. – 1991. – № 2.
Бердяев И.А. Истоки и смысл русского коммунизма. – М., 1990. – Гл. 2, 3.
Бурлацкий Ф.М. Вожди и советники: О Хрущеве, Андропове и не только о них. – М., 1990.
Власть. – М., 1989.
Пушкарева Г.В. Власть как социальный институт // Социально-политический журнал. – 1996. – № 2.
Швидак О.М. Політологія. Практикум. – К., 2001. – С. 119-124.
Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної думки): Підручник. – К., 2002. – С. 171-197, 377-394.

Тема 3. Політична система суспільства

1. Сутність, структура та функції політичної системи.
2. Типологія політичних систем.
3. Основні напрями, особливості та проблеми розвитку політичної системи України.

Теми рефератів

1. Систематичний аналіз та його роль у становленні теорії політичних систем суспільства.
2. Порівняльний аналіз функціонування політичних систем (на прикладі України та Австрії).
3. Теорія політичної системи Д. Істона і Г. Алмонда.
4. Роль ЗМІ в політичній системі суспільства.
5. Політична система України.

Завдання для самостійної роботи

– Складіть схему політичної системи, окресліть її структуру та механізми функціонування.

- З'ясуйте основні стабілізуючі фактори функціонування політичної системи.
- Визначте особливості реформування політичної системи України в умовах самостійної держави.
- Здійсніть порівняльний аналіз політичної системи за проектом Конституції П. Орлика та Української Народної Республіки.
- З'ясуйте взаємозалежність проблем розвитку, модернізації, реформування та трансформації політичних систем?

Методичні рекомендації

Розпочавши вивчення першого питання, треба мати на увазі, що політична система суспільства – одна з найскладніших категорій політології. Спочатку слід з'ясувати, що собою являє загальна теорія систем. Наступним кроком є дослідження внеску в розробку теорії політичних систем, здійснених Т. Парсоном, Д. Істоном, Г. Алмондом, і порівняння їх поглядів. Необхідно також проаналізувати погляди і підходи до структури політичної системи як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Вивчення першого питання слід завершити аналізом підходів різних вчених до функцій політичних систем.

Друге питання передбачає розуміння того, що порівняння типів політичних систем за різними критеріями дозволяє більш глибоко аналізувати їх переваги і недоліки. Розглядаючи це питання, треба з'ясувати, як змінювалися погляди на типологію політичних систем з античних часів, коли розглядали характерні особливості різних форм правління, і до сучасної типології.

Третє питання присвячене проблемам становлення та реформування політичної системи України. Розкриваються шляхи реформування всіх підсистем українського суспільства (економічної, соціальної, політичної, міжнародної та ін.). Аналізуються основні напрями і перспективи формування нової політичної системи України, виходячи з глибокого і всебічного аналізу всіх структурних елементів політичної системи. Досліджуються складові елементи цього процесу.

Для самостійної роботи пропонується схематично визначити структуру політичної системи, які відрізняють її від інших систем, зокрема економічної, соціальної, духовної. систему, ролі в ній держави та політичних партій. На основі теоретичного матеріалу студентам потрібно визначити специфічні особливості реформування політичної системи України в умовах самостійної держави, порівнюючи з даним процесом в інших пострадянських країнах.

Література

- Декларація про державний суверенітет України. – К, 1991.
- Каменская Г.В., Радионов А.Н. Политические системы современности: Учеб. пособие. – М., 1994.
- Конституція України. – К, 1996.
- Кремень В.Г., Табачник Д.В., Ткаченко В.М. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду). – К., 1996. – Розд. VII, VIII.

Марченко М.Н. Очерки теории политической системы современного буржуазного общества. – М., 1985.

Основи політології: Навч. посібник / Кер. авт. кол. Ф.М. Кирилюк. – К., 1995. – С. 126-137.

Основы теории политической системы / Г.Н. Манков, М.Н. Марченко, В.В. Мшвернадзе и др.; Отв. ред. Ю.А. Тихомиров, В.Е. Чиркин. – М., 1985.

Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку / Редкол. Ф.М. Рудич (голова) та ін. – К, 1998. – С. 7-49.

Політологія / За ред. О.І. Семківа. – 2-ге вид. – Львів, 1994. – С. 253-26.

Політологія. Посібник для студентів вузів / За ред. О.В. Бабкіної, В.Л. Горбатенка. – К, 1998. – С. 146-155.

Політологія: Підручник / За заг. ред. І.С. Дзюбка, К.М. Левківського. – К., 1998. – С. 51-61.

Політологія: Підручник / За заг. ред. проф. Кремень В.Г., проф. Горлача М.І. – Харків: Друкарський центр „Єдинокор”, 2001. – С. 155-188.

Швидак О.М. Політологія. Практикум: Навч. посібник. – К., 2001. – С. 98-103.

Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки): Підручник. – К.: Либідь, 2002. – С. 220-244.

Тема 4. Держава як інститут політичної системи

1. Походження держави, її сутність, ознаки і функції.
2. Форми державного правління та державного устрою.
3. Вищі органи сучасної держави і поділ державної влади.
4. Виникнення і розвиток ідеї правової держави. Основні ознаки правової держави.
5. Громадянське суспільство, його сутність і основні проблеми формування.
6. Становлення й розвиток правової держави та громадянського суспільства в Україні.

Теми рефератів

1. Концепція української державності в творах В. Липинського: Праця „Листи до братів-хліборобів”.
2. Основні концепції походження держави.
3. Розподіл влад як головний стимулюючий принцип проти зловживання влади в теорії Ш. Монтеск'є.
4. Громадянське суспільство і правова держава як атрибути демократичного розвитку суспільства.
5. Ідеї правової держави в історії світової політичної думки.
6. Форми державного правління і громадянське суспільство.
7. Конституція України — гарант подальшого розвитку правової держави, громадянського суспільства.
8. Діалектика взаємозв'язку правової держави і громадянського суспільства.
9. Громадянське суспільство, його сутність та умови становлення.
10. Проблеми й перспективи становлення громадянського суспільства.
11. Виникнення та розвиток ідеї правової держави.

Завдання для самостійної роботи

- З'ясуйте, в чому полягає проблема етатизації та деетатизації суспільного життя?
- На основі Конституції України складіть схему державного устрою нашої держави.
- Назвіть і дайте коротку характеристику форм державного устрою різних країн.
- За яких причин держава може втратити свій суверенітет?
- Визначте зміст таких категорій та понять: правова держава, громадянське суспільство, виконавча, законодавча, судова влади, право, закон, референдум, суверенітет народу, змішана економіка.
- Проаналізуйте можливість співіснування правової і соціальної держави.
- Які функції виконує громадянське суспільство?
- Охарактеризуйте історичні стадії розвитку громадянського суспільства.
- Яка роль власності і підприємництва у формуванні громадянського суспільства?
- Яка структура громадянського суспільства?
- Розкрийте зміст і форми економічної діяльності громадянського суспільства.
- Який зміст і форми діяльності соціальної і духовної сфер громадянського суспільства?
- Розкрийте форми і методи діяльності громадських організацій і рухів в Україні.

Методичні рекомендації

При підготовці питання про походження держави, її сутність та функції насамперед потрібно з'ясувати, що розуміється під поняттям „держава”, охарактеризувати прикметні особливості теорій походження та сутності держави, окреслити її найголовніші функції. Проблема визначення даного поняття міститься не лише у складності чіткого окреслення суто державних (несоціальних, юридичних чи політичних) феноменів, а і в історичній мінливості форм суспільного співжиття, зокрема державних форм. Тож охарактеризувати державну сутність можна лише вичленувавши інваріантні складники за всіх історичних форм державності й на підставі аналізу теорій походження держави.

З'ясувавши ж сутнісно-понятійні аспекти держави, варто перейти до аналізу історично-конкретних її форм (за усталеною формою) – форм державного правління та державного устрою.

Головною тезою четвертого питання має стати положення про зростаючу відповідальність держави за добробут, розвиток і безпеку її громадян. Дослідження питання слід розпочати з періоду античності, коли відбувається зародження ідеї правової держави. Ідеї політичної етики, цілей держави,

політичного устрою, природного права пов'язані з іменами Платона, Аристотеля, Полібія, Цицерона.

Суттєвий внесок у розвиток політичної думки внесла епоха Середньовіччя. Саме цьому періоду ми завдячуємо виникненню таких понять, як: парламент, суд присяжних, міське самоврядування та ін. Починаючи з епохи Нового часу, теорія правової держави суттєво доповнюється та поглиблюється ідеєю прав людини (Дж. Локк), народного суверенітету (Ж.-Ж. Руссо), теорією поділу влади (Ш. Монтеск'є). Німецька класична філософія в особі І. Канта, І. Фіхте, Г. Гегеля, Р. фон Молля, О. Бера завершує формування основних ознак правової держави.

Далі слід визначити та схарактеризувати основні ознаки правової держави. Необхідно звернути особливу увагу на основні інститути правової держави: конституційну державність; плюралістичну структуру політичних відносин; державну монополію на владу; інституційований зворотний зв'язок із суспільною думкою; процесійну формальну і матеріальну раціоналізацію держави; захист інтересів перед державною владою та судовий контроль над діяльністю держави, які мають забезпечувати зв'язок з правом.

Дослідження громадянського суспільства слід розпочати з визначення поняття. Далі варто ознайомитися з історією виникнення та становлення ідеї громадянського суспільства. Ідеї громадянського суспільства можна знайти ще в античності – у творах Аристотеля та Цицерона. Макіавеллі висловлював думку, що в суспільстві існують інтереси не лише держави. Т. Гоббс та Дж. Локк вперше використовують термін "Громадянське суспільство". Г. Гегель доводить самостійність цього поняття та явища.

Потім слід розглянути умови, за яких можливе становлення громадянського суспільства, його взаємозалежність від наявності правової держави. Громадянське суспільство – це суспільство вільних незалежних індивідів, головним суб'єктом якого виступає людина.

Потрібно проаналізувати основні характеристики взаємовідносин громадянського суспільства і держави. Назвати головні ознаки та сучасні концепції громадянського суспільства.

З'ясувати сутність поняття правової держави, громадянського суспільства. Потрібно простежити становлення та розвиток названих понять і явищ у політичній думці України.

Ідеї правової держави та громадянського суспільства знаходимо в творах С. Оріховського, П. Орлика, Т. Шевченка, М. Костомарова, М. Драгоманова, І. Франка, Л. Українки, М. Грушевського, Б. Кістяківського та інших діячів.

Період комуністичного режиму потребував дещо інших цінностей, хоч елементи правової держави, громадянського суспільства мали місце в дещо специфічному вигляді. З проголошенням незалежності Української держави та початку процесу демократичних перетворень ці проблеми потребують подальшого розроблення.

Треба звернути увагу на особливості національних демократичних процесів. Певні інститути і процеси водночас належать, і до громадянського суспільства і до правової держави. Вони виконують роль зв'язки між ними і

мають вирішальне значення щодо стабілізації суспільства. До таких структур відносять: політичні партії, об'єднання, клуби, засоби масово/інформації, механізми виборчого процесу, політичну культуру тощо. Подальший розвиток відносин суспільства і держави є гарантією того, що суспільство стане громадянським, а держава - демократичною.

Враховуючи, що соціально-політичною основою правової держави є демократичні перетворення та формування громадянського суспільства, а економічну базу становить змішана економіка, можемо вести мову про розбудову правової держави в Україні. Тому творення механізму, що забезпечив би оптимальні умови для реалізації здібностей, інтересів громадян, надання умов для додержання соціальної справедливості, досягнення соціального миру і національної злагоди в суспільстві дає змогу ставити питання про необхідність побудови в Україні правової соціальної держави.

У процесі вивчення цієї теми студенти повинні оволодіти таким поняттями та категоріями: держава, правова держава, право, ідея права і свободи, природне право, правова рівність, громадянське суспільство, громадянські права і свободи, групи тиску, групи інтересів, економічна сфера громадянського суспільства, соціально-політична сфера громадянського суспільства, духовна сфера громадянського суспільства, верховенство закону, розподіл влад, законодавча влада, виконавча влада, судова влада, масове суспільство, інститути громадянського суспільства, інститут соціального партнерства.

Література

Акт проголошення незалежності України. Прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 р. – К., 1991.

Декларація про державний суверенітет. – К, 1990.

Конституція України. – К, 1996. – Розд. 1.

Білоус В.С. Проблема становлення і розвитку правової держави і громадянського суспільства // Політол. вісник, – 1993. – Ч. 3. – С. 10-24.

Винар Л., Михайло Грушевський. Українська Центральна Рада і відродження державності України // Розбудова держави. – 1992. – № 3.

Воронов І. Громадянське суспільство і влада // Людина і політика. – 2003. – № 1.

Голубева Г.А. Понятие правового государства: социально-философский аспект // Филос. науки. – 1989.

Ильин М.В., Коваль Б.И. Две стороны одной медали: гражданское общество и государство // Полис. – 1992. – № 1-2.

Касьян Б. Суверенітет: від бажаного до дійсного // Віче. – Лютий. – 1994.

Кремень Т. Державний суверенітет у добу глобалізації // Політика і час. – 2003. – № 10.

Лола В. Проблеми формування громадянина України // Політика і час. – 2003. – № 4.

Основи політології: Навч. посібник / Кер. авт. кол. Ф.М. Кирилюк. – К, 1995. – С. 152-162.

Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку. – К, 1998. – С. 77-142.

Політологія: Підручник / За заг. ред. І.С. Дзюбка, К.М. Левківського. – К, 1998. – С. 51-61.

Політологія: Підручник / За заг. ред. проф. Кремень В.Г., проф. Горлача М.Г. – Харків: Друкарський центр „Єдинорог”, 2001. – С. 366-395.

Разова Т., Барков В. Ідеальне та реальне в уявленні про громадянське суспільство // Політика і час. – 2003. – № 6.

Рябов С.Г. Політологічна теорія держави. – К., 1996.

Рябов С.Г., Томенко М.В. Основи теорії політики. – К, 1996. – С. 98-108.

Швидак О.М. Політологія. Практикум: Навч. посібник. – К., 2001. – С. 104-112.

Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки): Підручник. – К.: Либідь, 2002. – С. 246-324.

Тема 5. Демократія, її сутність, доктрини

1. Поняття демократії, її зміст та ознаки.
2. Типи і форми демократії. Демократичні принципи і демократичні процедури.
3. Особливості становлення і розвитку демократії в сучасній Україні.
4. Політичний режим і демократія.

Теми рефератів

1. Сучасні теорії демократії (плюралістична теорія, елітарна, ліберальна, партисипаторних або теорія демократії участі).
2. Роль молоді у розвитку демократичних процесів в Україні.
3. Концепція прав людини: історія та сучасність.
4. Проблеми дисципліни і відповідальності у демократичному суспільстві.

Завдання для самостійної роботи

- Назвіть основні демократичні принципи і демократичні процедури.
- Що таке свобода і відповідальність?
- Охарактеризуйте основні проблеми демократії у праці А. Токвіля „Про демократію в Америці”.

Методичні рекомендації

Готуючись до семінарського заняття, студент повинен, насамперед, уявити і осмислити основні ключові слова, поняття, терміни, наукові категорії, а саме: демократія, плюралізм, представницька демократія, безпосередня демократія, свобода, відповідальність. Рекомендуємо виписати ці поняття у „свій” словничок. Зробити короткі виписки з усіх питань плану семінарського заняття, продумати питання для дискусії, а також виконати завдання для самостійної роботи.

Література

Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року. – К., 1991.

Бурлацький Ф.М. После Сталина: Заметки о политической оттепели // Новый мир. – 1988. – № 10.

Гаврилишин Б. Дороговказ в майбутнє: До ефективних суспільств (Торонто 1980) / Переклад з англ. – К., 1990.

- Декларація про державний суверенітет України. – К., 1990.
- Кельман М. Десять засад демократії // Право України. – 1996. – № 8.
- Конституція України. – К., 1996.
- Кремень В.Г., Табачник Д.В., Ткаченко В.М. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду). – К., 1996. – Розд. XIII.
- Кузьмин О.Л. Демократия: некоторые вопросы теории, методологии и практики. – М., 1986.
- Мурашин Г. Найвища цінність. Прийняття Декларації прав і свобод людини – веління часу // Політика і час. – 1991. – № 16.
- Основи демократії: Навчальний посібник для студентів вищ. навч. закладів / За заг. ред. А. Колодій. – К., 2002.
- Основи політології: Навч. посібник / Кер. авт. кол. Ф.М. Кирилюк. – К., 1995. – С. 184-199.
- Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденція розвитку – К., 1998. – С. 50-76.
- Політологічний енциклопедичний словник. – К., 1997.
- Політологія: наука про політику / За заг. редакцією проф. Кремень В.Г., проф. Горлача М.І. – Київ-Харків, 2001.
- Рябов С.Г., Томенко М.В. Основи теорії політики. – К., 1996. – С. 113-117.
- Скиба В. Бажання здобути свободу негайно є найкоротший шлях до рабства // Віче. – 1993. – № 10.
- Что такое демократия // Полис. – 1992. – № 3.
- Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.

Тема 6. Політичні партії і рухи. Групи інтересів

1. Поняття політичної партії, її виникнення, етапи розвитку. Функції політичної партії.
2. Типологія політичних партій і партійних систем.
3. Становлення багатопартійності в Україні. Партійна й виборча системи в Україні.

Теми рефератів

1. Громадські організації та рухи, їх роль у політичному житті.
2. Суспільно-політичні рухи та організації в Україні.
3. Сучасний молодіжний і студентський рух в Україні.
4. Сучасні виборчі системи, їх сутність та специфіка.

Завдання для самостійної роботи

- Які етапи в історії виникнення політичної партії виділяє Макс Вебер? – Назвіть ці етапи і коротко охарактеризуйте їх.
- Визначте правові основи створення і діяльності політичних партій в Україні. Закон України „Про політичні партії в Україні”.
- У чому полягає відмінність суспільно-політичного руху від політичної партії.
- Складіть схему: типологія партійних систем.
- Складіть теоретичну модель політичної партії.

Методичні рекомендації

При підготовці до семінарського заняття студенти повинні опрацювати та законспектувати основний теоретичний матеріал з цієї теми, що містить розкриття таких питань: політична партія та партійні системи, їх функція, історична необхідність їх появи. У власні політологічні словники потрібно занести визначення запропонованих понять, ключовими серед яких є політична партія, партійна система, функції політичної партії, суспільно-політичні рухи, громадсько-політичні об'єднання. При підготовці рефератів необхідно використати матеріал поданої нижче літератури, що містить у собі підручники, наукові статті та монографії, науково-пізнавальні твори.

Для самостійної роботи пропонується на основі програмних засад різних політичних партій за основними соціальними питаннями узагальнити та систематизувати основні шляхи їх розв'язання для подальшої схематичної класифікації політичних партій, скласти теоретичну модель політичної партії..

Література

- Базовкін Е. Шляхи становлення, форми прояву багатопартійності // Політика і час. – 1991. – № 10.
- Бенназир-Юзбашев Т.Е. Партии в буржуазных политико-правовых учениях. – М., 1988.
- Білоус А.О. Політичні об'єднання України. – К., 1993.
- Выдрин В.И. Многопартийность: „за” и „против” // Социал.-полит. науки. – 1990. – № 9.
- Гарань О.В. Убити дракона (З історії Руху та нових партій України). – К., 1993.
- Голишев В. Коаліції партій у парламентах // Політика і час. – 2003. – № 5.
- Литвин В. Ліві, праві і центр // Політика і час. – 1992. – № 4.
- Литвин В. Молодіжні громадсько-політичні організації // Політика і час. – 1991. – № 3.
- Народний Рух України: державність, демократія, реформи. – К, 1994.
- Основи політології: Навч. посібник / Кер. авт. кол. Ф.М. Кирилюк. – К. – С. 168-184.
- Политические партии: Справочник. – М, 1986.
- Політологія: Підручник // За заг. ред. Проф. Кремень В.Г., проф. Горлача М.Г. – Харків: Друкарський центр „Єдинорог”, 2001. – С. 252-274.
- Рудич Ф. Становлення нових політичних структур // Політика і час. – 1992. – № 7, 8.
- Україна багатопартійна. Програмні документи нових партій. – К., 1991
- Швидак О.М. Політологія. Практикум: Навч. посібник – К., 2001. – С. 112-119.
- Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки): Підручник. – К.: Либідь, 2002. – С. 325-358.

Тема 7. Політична еліта і політичне лідерство

1. Сутність, типологія і функції політичної еліти.
2. Теорії еліт Г. Моски, В. Парето, Р. Міхельса.
3. Сучасна політична еліта України, її відмінні риси та особливості формування.
4. Суть та роль політичного лідерства в суспільстві. Типи лідерства.

Теми рефератів

1. Сучасні теорії еліт.
2. Специфіка формування національної еліти в Україні.
3. Політична еліта і демократія.
4. Завдання для самостійної роботи:
5. Здійснить політологічну і соціологічну інтерпретацію понять: „еліта”, „елітизм”, „політична еліта”.
6. Проаналізуйте історико-соціальну ретроспективу української еліти, її становлення і руйнування.
7. Д. Донцов, В. Липинський, М. Драгоманов про роль еліти в українському державотворенні.

Методичні рекомендації

Готуючись до семінарського заняття, студенти повинні насамперед уявити і осмислити ключові поняття і терміни, а саме: політичний лідер, політичний вождь, політичне лідерство, політична еліта, володарююча еліта, партійно-політична еліта, функції політичної еліти, політична олігархія, адміністративна еліта, номенклатура, політичний клас, правляча еліта, політичний правлячий клас, політичний клан, політичне керівництво, етнополітична еліта та ін. Синтезуючи більшість існуючих думок, „політичну еліту” можна визначити як найвпливовішу частину правлячої соціальної верстви (класу), яка активно впливає на реалізацію її інтересів у владі, в політиці та взагалі у суспільному житті.

У другому питанні слід розкрити зміст основних концепцій еліт (елітарна концепція Платона, теорії еліт Н. Макіавеллі, Ф. Ніцше, О. Шопенгауера, звернувши увагу на те, що елітизм як цілісна система поглядів та концепцій сформувався у першій половині ХХ ст. завдяки працям В. Паретто, Г. Моски та Р. Міхельса. Розглядаючи якісні характеристики еліт та їх типологію, слід звернути особливу увагу на соціальне представництво еліти, систему її рекрутування, номенклатурну систему та її соціальні наслідки, особливості формування та етапи еволюції політичної еліти України, її роль та місце у становленні державності, шляхи формування сучасної демократичної політичної еліти в Україні.

У зв'язку з тим, що у сучасній політології лідерство не має однозначного тлумачення, то при підготовці третього питання необхідно з'ясувати існуючі підходи до визначення лідерства. Конкретний зміст та форми прояву лідерства багато в чому визначені рядом об'єктивних і суб'єктивних факторів: умовами конкретної ситуації; соціальним становищем лідерів та тих, хто йде за ними; їх психологічними особливостями тощо. Слід розкрити різні аспекти політичного лідерства особливо на рівні нації, держави.

Література

- Абашкина К., Косолапова Ю. О теориях лидерства в современной политической психологии // США: экономика, политика, идеология. – 1993. – № 4.
- Алифанов С. Основные направления анализа лидеров // Вопросы психологии. – 1991. – № 3.
- Ашин Г.К. Формы рекрутирования политических элит // Общественные науки и современность. – 1998. – № 3.
- Ашин Г.К. Элитизм и демократия // Общественные науки и современность. – 1996. – № 5.
- Ашин Г.К. Политическое лидерство: оптимальный стиль // Общественные науки и современность. – 1993. – № 2.
- Бибик В.М. Як стати популярним, перемогти на виборах та утриматись на політичному Олімпі. – К., 1993.
- Головатий М.Ф. Професія – політик. – К.: Парламентське видавництво, 2000. – С. 18-28.
- Дубов И., Пантелеев С. Восприятие личности политического лидера // Психологический журнал. – 1992. – № 6.
- Журавський В.С. та ін. Політична еліта України: теорія і практика трансформації. – К., 1999.
- Литвин В.М. Політична арена України. Дійові особи та виконавці. – К., 1994.
- Минк К., Шурек Ж.Ш. Стратегия адаптации бывших коммунистических элит // Политическая мысль. – 1994. – № 4.
- Макеев С., Маначинский А., Лисицын Э. Есть ли в Украине военная элита // Политическая мысль. – 1995. – № 1 (5).
- Політична еліта: Формальна? Справжня // Віче. – 1997. – № 6.
- Політичний процес і політична еліта // Політична думка. – 1993. – № 1.
- Політологія: Наука про політику / За заг. ред. проф. В.Г. Кремень, проф. М.І. Горлача. – Київ-Харків, 2001. – С.275-290.
- Політологія посткомунізму. – К., 1995.
- Сенченко М. Національна еліта в умовах глобалізації // Персонал. – 2003. – № 10. – С. 42-46.
- Україна: лідерство, еліта, влада // Політична думка. – 1994. – № 1.
- Україна у XXI столітті: виклики для політичної еліти // Дзеркало тижня. – 2003. – 15 листопада. – С. 8-15.
- Шмиттер Ф. Неокорпоративизм // Полис. – 1997. – № 2.
- Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки): Підручник. – К.: Либідь, 2002. – С. 430-476.

Тема 8. Політична ідеологія. Світові політико-ідеологічні доктрини

1. Політико-ідеологічні доктрини: поняття, типологія, інституціалізація. Лібералізм і неолібералізм.
2. Консерватизм і неоконсерватизм.
3. Ліві та лівоцентристські ідеологічні доктрини.
4. Екстремістські політико-ідеологічні доктрини.

Теми рефератів

1. Комуністична ідеологія: плюси і мінуси.
2. „Демократичний соціалізм” - головна ідейно-політична концепція соціал-демократичного руху.
3. Сучасний неофашизм: його сутність, ймовірність поширення в сучасному світі.
4. Політичні партії України у дзеркалі існуючих ідеологій.

Завдання для самостійної роботи

- Більшість соціалістів-утопістів пропонували свої моделі суспільного устрою. Котра з них здається Вам найбільш привабливою? Чому?
- Який вплив біхевіоризму на розвиток політичної науки?
- Складіть порівняльну таблицю „Головні принципи та основні політичні цілі лібералізму та консерватизму”

	Лібералізм	Консерватизм
Головні принципи Основні політичні цілі		

Методичні рекомендації

Аналізуючи природу лібералізму студенту треба розрізнати політичні доктрини аристократичного та демократичного лібералізму.

Вивчаючи друге питання студент має проаналізувати такі неоліберальні концепції, як технологічної та плюралістичної демократії, теорії еліт (В. Парето, Г. Моска).

Вивчаючи третє питання студент має пам'ятати, що в основу політичних концепцій консерватизму покладена ідея збереження традиційних правил, норм поведінки, ієрархії влади, соціальних і політичних структур та інститутів.

Готуючись до четвертого і п'ятого питань, студент має знайти детальну характеристику соціалістичних концепцій політики, а також політичних доктрин анархізму у підручниках з політології та монографічних виданнях.

Література

- Бердяев Н.А. Истоки и смысл русского коммунизма. – М., 1990. – Гл. II, III.
Волкогонов Д.А. Триумф і трагедія. Політичний портрет Й.В. Сталіна. – К., 1989. – Кн. I.
Из истории социально-политической мысли // Социально-политический журнал. – 1992. – № 6-9.
Мадіссон В.В. та ін. Історія розвитку політичної думки. Курс лекцій: Навч. посібник. – К., 1996.
Основи політології. Навч. посібник / Кер. авт. кол. Ф.М. Кирилюк. – К., 1995. – С. 31-41.

Політологія у запитаннях і відповідях. Навч. посібник За заг. ред. К.М. Левківського. – К., 2003. – С. 102-115.

Політологія. Підручник / За заг. ред. проф. Кремень В.Г., проф. Горлача М.І. – Харків, 2001. – С. 44-90.

Швидак О.М. Політологія. Практикум. – К., 2001. – С. 44-57.

Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки): Підручник. – К., 2002. – С.71-89.

Тема 9. Сучасні глобалізаційні процеси

1. Глобалістика та передумови її виникнення.
2. Політичні аспекти глобальних проблем сучасності

Теми рефератів

1. Глобалізаційні процеси в сучасному світі та їх геополітичні виміри.
2. Концепція глобальних проблем Римського клубу.
3. Політична глобалістика: передумови виникнення та коло проблем.
4. Сучасні форми політичного насилля.
5. Новий світовий порядок: визначення та сценарії розвитку.
6. Теоретичні передумови виникнення глобалістики.
7. Цивілізаційна модель світового порядку С. Хантінгтона.
8. Антиглобалізм: вимоги та перспективи

Завдання для самостійної роботи

– Розкрийте зміст сучасних глобалізаційних процесів. Мутація яких геополітичних чинників ними спричинена? У який спосіб, на Вашу думку, держава має вирішувати, з огляду на таку мутацію, проблему безпеки своєї території? Відповідь обґрунтуйте.

– Схарактеризуйте прояви глобалізації в різних сферах суспільного життя та спробуйте сформулювати основні парадокси глобалізації. Які, на Ваш погляд, причини цих парадоксів та можливі наслідки їх невирішеності?

– Проаналізуйте відомі Вам сценарії нового світового порядку. Яке місце відводиться Україні в кожному з них?

Методичні рекомендації

Вивчаючи перше питання теми, студенти мають усвідомити передумови виникнення глобалістики, напрями, в яких вона розвивається, ознайомитися з її концепціями, основними поняттями: глобалізація, глобальні проблеми, глобальна криза. Студенти повинні осмислити проблеми глобалізації такі, як логіка, потоки, мережі, актори та дискусії.

Друге питання передбачає засвоєння студентами поняття „глобальні проблеми”, усвідомлення загрози земній цивілізації через споживацьке ставлення людського суспільства до природи та її ресурсів. Увага має бути

зосереджена на висвітленні ознак, аспектів з глобальних проблем, основних підходів до їх розуміння. Студенти повинні з'ясувати специфіку глобальних проблем у постбіполярному світі, зокрема розкрити зміст проблем формування нового світового порядку та схарактеризувати існуючі нині підходи до їх вирішення.

Література

Бистрицький Є. Конфлікт культур і філософія толерантності // Демони миру і боги війни. – К., 1997.

Кинг А., Шнайдер Б. Первая глобальная революция: Доклад Римского клуба. – М., 1991.

Романе Й. Геополитика хаоса. – М., 2001.

Уроки 11 вересня: проблеми глобальної, регіональної та національної безпеки: Матеріали Круг. столу (Київ, 23 квіт. 2002 р.). – К.: НІПБМ, 2002.